Кристина М. Станчић
Милош Б. Алексић

Прегледни научни рад

УПОРЕДНА АНАЛИЗА МЕДИЈСКОГ ДИСКУРСА И УТИЦАЈ ДРУШТВЕНОГ И ПОЛИТИЧКОГ КОНТЕКСТА У СРПСКОЈ ШТАМПИ 1904. И 1929. ГОДИНЕ*

Кључне ријечи

*Критичка анализа,
Политика, медијски дискурс,
контекст*

Аутор

Мр Кристина М. Станчић је студенткиња докторских студија на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Мр Милош Б. Алексић је студент докторских студија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Кореспонденција

kristinastancic89@gmail.com
aleksic.milos.85@gmail.com

Област

Лингвистика
Новинарство

DOI

10.5937/pol1713154S

UDK

32.019.5:070(497.11)"1904/1929"

Датум пријема чланка

03.06.2017.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање

28.06.2017.

Сажетак

Овај рад се бави критичком, упоредном анализом новинских текстова дневног листа Политика, из 1904. и 1929. године, уз истицање значаја политичких, историјских и друштвених фактора у њиховој интерпретацији. Указује се на значај контекста, посебно у анализи медијског дискурса са одређене временске дистанце, идентификују се елементи који улазе у састав истог и показује се како се интерпретација текста може значајно променити увидом у његов контекст. Такође, истиче се и значај интердисциплинарне парадигме у истраживању, односно интеракције више различитих дисциплина приликом бављења оваквим и сличним темама.

* Рад је представљен на IX научном скупу Младих филолога Србије, 8. априла 2017. године, на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

УВОД

Анализа медијског дискурса је захтеван истраживачки подухват, због различитих специфичности које му се могу приписати, чињенице да је погодно тле за трансмисију идеологија, захтева за применом најразличитијих знања, а изузетно због непостојања униформног истраживачког оквира, што увек оставља простора за неки нови и другачији приступ. *Политика*, као конкретни медиј са највећом традицијом и постојаношћу код нас, управо је прави избор за улогу лакмус папира који може да баци светло на то како се мења дискурс у зависности од друштвених и политичких прилика. Одабране године представљају преломне тачке у формирању и морфози српског, односно југословенског политичког система, устројства друштва, па самим тим и дискурса, заправо, говоримо о потпуно дивергентним правцима - док 1904. године почиње златно доба српског парламентаризма и слободе говора и мишљења, 1929. година означава период аутократизације државе и друштва, ради покушаја одржавања унутрашње стабилности.

Главни акценат ће бити стављен на критичку анализу дискурса кроз интертекстуалну анализу, која ће учинити видљивим значај контекста у разоткривању скривених структура медијског дискурса (етаблираних идеологија), односно, која ће показати како је одређени лингвистички одабир направљен у зависности од контекста, што даље води ка спознаји циља који се жели постићи. Интердисциплинарно поље медијског дискурса аутори ће искористити као место сусрета различитих знања, што би, између осталог, требало да

покаже колико је значајно да лингвистичка анализа буде праћена ваљаном анализом контекста, приликом бављења оваквим и сличним темама. Уважавање различитих фактора (социјалних, политичких, културних итд.) поспешује критички приступ „стварности“ коју нам нуде новински чланци, има значајну улогу у утврђивању разлога промовисања одређених политичких или неких других вредности једног времена (често у колизији са њиховом перцепцијом у садашњости), а чини и битну компоненту медијске писмености, као значајног предуслова за опстанак у свету медијског плурализма.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Анализу медијског дискурса смо препознали као комплексну истраживачку тему, чија успешна обрада пре захтева синергички приступ, пре него искључиво лингвистички утемељен приступ, како бисмо текст могли да интерпретирамо на одговарајући начин, па се и знања која смо настојали да интегришемо у ово истраживање могу приписати различитим научним областима/дисциплинама: социолингвистика, критичка анализа дискурса, семантика, прагматика, политичке науке, социјална психологија, историја... Кад анализирамо медијски дискурс, као изразито идеолошко поље, обично настојимо да проникнемо у његове скривене структуре, односно да језик доведемо у везу са контекстом његове употребе, те отуда и потреба да се примени што више знања из различитих области.

Окосницу нашег истраживања представља критичка социолингвистичка анализа, која изучава лингвистичку

димензију друштвене интеракције, али уз настојања да проникне у њене скривене структуре, те се у значајној мери ослања на критичку анализу дискурса, која се бави анализом дискурса са посебним акцентом на манифестације моћи, неједнакости, доминације у истом, како би се указало на језичке феномене који доприносе друштвеној неједнакости, али не само да би се пробудила свест о постојању негативних феномена, већ и да би се утицало на њихово сузбијање. (Филиповић 2009: 19) Било који друштвени феномен може бити предмет критичке анализе дискурса, а сви приступи који се у анализи примењују су оријентисани ка одређеном проблему, интердисциплинарни и еклектични. (Водак 2009: 3) Интердисциплинарна парадигма је изузетно велики помак у истраживањима, јер смо принуђени да се потпомогнемо знањима из различитих дисциплина. Лингвистичка анализа је свакако неопходна, али не и довољна. Није нам наметнуто из којих научних дисциплина ћемо црпити ресурсе за истраживање - ту одлуку доносимо у односу на сам текст. Критичка анализа дискурса нас обавезује на критички однос према тексту, стварности, али и према себи. То подразумева спремност да признамо да се знања која поседујемо не могу сматрати довољним, већ би их требало константно проширивати и надограђивати, те усмереност истраживача да та знања употреби како би указао на различите друштвене проблеме и феномене, што уједно значи да се промовишу праве вредности.

Иако нам штампани медији приказују свакодневне, животне ситуације, свет медија би требало посматрати као посебан свет. Испреплетаност стварног и медијског света, често нам онемогућава да направимо јасну дистинкцију, па је од велике помоћи у

превазилажењу ове препреке трагање за контекстом, коришћењем што већег броја извора који ће нам помоћи у интерпретацији информација.

Некад без познавања политичког, друштвеног, историјског контекста, уопште и не бисмо разумели о чему се пише. То може бити проблем за једног лингвисту нпр., јер се често мора суочити са недовољним познавањем истих, што не би требало да га обесхрабри, већ само да укаже на потребу за стицањем неких нових знања, јер осим што се на тај начин унапређује квалитет истраживања, обезбеђује се професионални, као и лични развој. Повезивањем контекста са одређеним лингвистичким избором развијамо сопствени истраживачки потенцијал и интерпретирамо текст посредством личног когнитивног модела.

У самом новинском чланку информације о контексту често недостају, или, ако су и понуђене, најчешће одговарају стварности коју креирају сами медији. Ван Дајк (1995: 15) истиче да је некада циљ да се не обезбеде додатне информације и да опште, друштвено знање буде ограничено, како изостављањем појашњења, тако и ограничавањем приступа другим средствима комуникације, јер контрола знања води контроли разумевања. Примећујемо да је у савременом свету актуелан и феномен интенционалне дискредитације извора информација, како би се створио утисак да би требало веровати само одређеним изворима информација. Поред наведеног, једно од честих оруђа креирања јавног мњења је селективно приказивање информација, у смислу учесталости приказивања, давања на значају, односно игнорисања одређених информација. Често се истиче значај контекста у коме је настао одређени текст, али углавном без настојања

да он буде детаљније објашњен, па ћемо зато у наставку настојати да укажемо шта заправо чини контекст једног новинског текста.

КОНСТРУИСАЊЕ КОНТЕКСТА

Како је главни иктус рада на анализи политичких текстова и екстракцији доминантних идеологија, значајни су различити друштвени, политички фактори који те текстове условљавају и ограничавају, односно чине контекст њиховог настанка, али не би требало занемарити да је контекст могуће конструисати и у односу на медиј који тај текст преноси, али и политичара, који је протагониста дискурса. Почетна перцепција текста се битно може изменити увидом у његов контекст, који за нас значи уважавање две компоненте, прву смо препознали као ужи контекст, који се формира у односу на политичког актера, односно штампани медиј, док другу чини шири контекст- друштвени, политички, историјски.

КОНТЕКСТ У ОДНОСУ НА ПОЛИТИЧКОГ АКТЕРА

Под истим може да се подразумева политичар појединац, или одређени колективни вид удруживања, попут политичких организација (нпр. политичке странке, друштвени покрети, синдикати итд.) или институција. Сама политичка функција, односно количина моћи коју политички актер поседује, чини да га перципирамо као битан део контекста. У састав контекста улазе и правила понашања које одређене институције подразумевају (нпр. Народна скупштина), а кад говоримо о појединцима као политичким актерима, нарочито се мора узети у обзир поседовање

политичких вештина и личних квалитета (ораторство, реторика и мимикрија, елоквенција и харизма). Поред наведених карактеристика политичких актера, нужно је сагледавање у то време актуелних идеологија (друштвеног система вредности и идеја) и историјских околности.

Идеологије нам омогућавају да интерпретирамо различите сегменте стварности која нас окружује. Било да су наше интерпретације исправне или погрешне, њихово постојање је неопходно, јер у супротном информације којима смо изложени не би имале никакво значење. Још једна од карактеристика идеологија је да почивају на културним моделима, својствене су свим људским бићима и променљивог су карактера. Појам *идеологија* је немогуће одвојити од појма *дискурс*, јер су многа наша дискурзивна понашања условљена управо идеологијама. Трбало би узети у обзир и то да су идеологије друштвене творевине и не упасти у замку њиховог поистовећивања са ставовима и веровањима. (Филиповић 2009: 19-20)

КОНТЕКСТ У ОДНОСУ НА МЕДИЈЕ

У најширем смислу подразумева сва знања до којих можемо доћи о самим медијима – ко је оснивач, како се финансирају, да ли отворено подржавају одређену политичку партију, да ли су и на који начин укључени у политички живот, каква је уређивачка политика...

Оснивач дневног листа *Политика* је Владислав Рибникар, који је важио за образованог, демократски настројеног човека, настојао је да критички разматра догађаје, а циљ му је било објективно и непристрасно информисање читалаца. Фељтони, односно уводници посвећени

актуелним темама, били су устаљена појава. *Политика* се трудила да штити националне интересе, због чега се често конфронтирала на међународном нивоу. Национална, изразито српска оријентација, касније је прерасла у ону која је подржавала југословенске идеје. Инсистирање на југословенској оријентацији, препознато је као једна од основних карактеристика уређивачке политике. Свакако је политичка и друштвена улога *Политике* неупитна.¹

У овом раду биће говора само о оним елементима ужег контекста који се могу перципирати кроз новине, као специфични медиј комуникације.

КОНСТРУИСАЊЕ КОНТЕКСТА У ОДНОСУ НА ЈАВНОСТ- ДРУШТВЕНИ КОНТЕКСТ

Социјална психологија препознаје значај друштвеног контекста – контакти, повезаност међу члановима заједнице, осећај сигурности, подршке, од круцијалне су важности за функционисање једног друштва. Дакле, социјална психологија се труди да објасни како други, али и ми сами разумемо и доживљавамо ствари, али и испољавамо одређена понашања, у односу на неку друштвену ситуацију. Као агенс социјализације препозната су и средства масовне комуникације која и те како утичу на понашање индивидуе. (Жиропађа 2004: 8-10)

Моћ медија се може довести у везу са постојећим структурама друштвених односа, културом, системом веровања. Масовни медији узрокују последице за индивидуе, институције, али и културу и друштво. Можемо говорити о различитим

нивоима утицаја, али питање моћи би требало посматрати одвојено. Историја мас-медија показује колико је пожељно контролисати их- то је посебно у интересу индивидуа које желе политичку или економску моћ. Медији могу скренути пажњу на различите проблеме, решења, људе, могу обезбедити статус, легитимитет, послужити за убеђивање, мобилизацију, али и забаву итд. Много је разлога да медије посматрамо као инструмент друштвене моћи, али увек би требало постављати питање коме је та моћ на располагању. (Меквејл 1977: 20-21)

ИСТОРИЈСКЕ И ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ, ИДЕОЛОШКИ ОБРАСЦИ И ЗАКОНСКЕ РЕГУЛАТИВЕ

У периоду од 1903. до 1914. године грађанска Србија је била на врхунцу свог развоја. Мајским превратом, 1903. године, који су организовали војни завереници, збачени су и убијени краљ Александар Обреновић и краљица Драга. Иако презир који је постојао према њима није био искључиво мотивисан завођењем ауторитарног система владавине, ово се указала као одлична прилика за либералне политичке промене. Донет је нови Устав, који је Србију увео у златну еру демократског парламентаризма, а Србија је добила и један од најнапреднијих политичких режима у Европи тог времена. Године 1904. на власти је био краљ Петар I, који је политичким странкама дозволио да раде по сопственом нахођењу. Организација *Црнорукци*, постала је моћна у сенци престола и у војсци. Главне теме су биле борба за ослобођење и уједињење свих Срба, југословенско питање, македонско питање и проблеми који су проистицали из односа са Аустро-Угарском, где је ово последње било

¹ Детаљније информације о дневном листу *Политика*, могу се наћи на интернет страници: <http://www.politika.rs/scc/stranica/4/O-nama>

једно од најважнијих питања спољне политике. (Милићевић 1982: 631-632)

Демократизацију политичког живота пратило је и ширење слободе говора кроз штампане медије. У првом члану *Закона о штампи* из 1904. године, између осталог, наводи се да „[...] сваки Србин има право, да у границама закона искаже своју мисао писмено, штампом и у сликама“. Иако је Закон предвиђао слободу штампе, познавао је и одређене изузетке, који су се односили на вређање краља и краљевске породице, укључујући и иностране владаре, подстицање немира и сукоба, на било који начин. Уколико би новине објавиле неку неистину, а да након тога не објаве исправку (деманти), коју је послало оштећено лице, суд је био дужан да реагује на основу тужбе оштећеног, понекад не само обавезивањем на објаву исправке, већ и применом предвиђених казних мера. Постојао је списак докумената, углавном поверљиве садржине, коју није било дозвољено објављивати. Казнене мере, које су предвиђене овим Законом, обухватале су новчане казне, али и казне у виду затвора. Јасно је дефинисана одговорност сваког ко учествује у писању и подели штампаног материјала. Захтевана је брза реакција суда у решавању сваког проблема, чак и кад су биле у питању приватне тужбе. Краљ Петар I је био подносилац овог Закона.²

Друга, за нас значајна временска одредница - 1929. година, остала је забележена у историји света по глобалној економској кризи („Велика депресија“), а на нашим просторима по тзв. шестојануарској диктатури, коју је увео краљ Александар Карађорђевић. Међутим, иза самог

политичког чина стајала је намера и покушај преображаја политичког система, али и читавог друштва, деконструкције партикуларних племенских идентитета, и стварање заједничке југословенске националне свести. Земља је административно подељена на бановине, са намером да се централизује власт, али и да се традиционалне географско-идентитетске целине замене новим. Афирмисана је само једна нација-југословенска, а очекивани ефекат је био превазилажење националних сукоба и нетрпељивости. (Кнежевић 1982: 655-656) Управо међународни антагонизми Срба и Хрвата који су постојали од самог почетка процеса успостављања заједничке државе, довели су до извитоперења, злоупотребе, и о концу и укидања једне од највећих политичких тековина предратне Србије-парламентаризма. О нестабилности и нефункционалности политичког система сведочи и чињеница да су се владе у просеку смењивале готово два пута у току године. (Антић 2005: 160)

Суочен са ентропијским силама унутар државе, али и ревизионистичким претензијама и аспирацијама Мађарске, Италије, Немачке и Бугарске, краљ Александар Карађорђевић уводи диктатуру, суспендује устав и распушта Скупштину и странке, у последњем очајничком покушају да консолидује како своју личну власт тако и саму земљу, из чувене речи да „између Краља и Народа нема више посредника“. (Антић 2005: 163) Може се повући занимљива паралела између ове и узурпације власти коју је спровео краљ Александар Обреновић – наиме, док је прва подстакла српску политичку елиту да се организује, свргне и убије краља, другу је српска елита дочекала потпуно анемично и без великог отпора. Такође док су иза првог

² За детаљније информације погледати *Закон о штампи 1904*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 12. јануар 1904. године.

свргавања стајали припадници завереничке организације *Црна рука*, председник шестојануарске владе био је генерал Петар Живковић, вођа тајне официрске организације *Бела рука*. (Петрановић 1988: 201)

Променом имена државе Југославија је и формално била створена, но остао је задатак стварања Југословена. Тежило се томе да све релевантно у држави и друштву мора имати интегративни југословенски карактер – од соколског друштва па до политичких странака (оснивање Југословенске националне странке). Овде је значајну улогу још једном имала и штампа. Широм државе осниване су новине и гласила чији је циљ био промовисање југословенског националног јединства и краљеве власти, а карактеристичан пример је *Дневник Федора Никића*, доцније преименован у *Југословенски дневник*, чија је политика била да се истиче само оно што три народа спаја, не и оно што их разликује. Режим краља Александра је такође био и изразито антикомунистички, о чему сведочи и податак о 82 процеса која су вођена против комуниста пред Судом за заштиту државе, а помиње се и број од око 400 страдалих комуниста у периоду од 1929-1932. године. Ово је значајно јер су се и комунисти у свом делању, пропагирању идеја и комуникацији са мњењем користили штампаним медијима попут *Лењинист-а* и *Комунист-а*, путем којих су чак позивали и на оружани устанак и организовање. (Петрановић 1988: 183, 188)

Увођење шестојануарске диктатуре било је праћено и изменама и допунама *Закона о штампи* из 1925. године. Наиме, прво што се може приметити јесте да су 1929. године укинута сви чланови који су дозвољавали слободу штампе. Страној штампи је могао

бити забрањен улазак у земљу, а за то је била довољна само одлука министра спољних послова. Закон из 1925. године предвиђао је забрану штампаног материјала у још две категорије у односу на 1904. годину – увреда Народне скупштине и тешка повреда јавног морала. Забране вређања су 1929. године проширене и више се нису односиле само на краља и Скупштину, већ на све органе власти, што нам говори да се ради о потпуном потчињавању медија политичкој моћи. Након изречене забране, нико нема право жалбе, односно, како се каже у Закону: „[...] нема противног лека“.³

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

Кроз интерпретацију медијског дискурса, ми најчешће покушавамо да успоставимо дистинкцију између истине и лажи, како бисмо медије могли да оптужимо за неистинито, пристрасно извештавање, најчешће у корист политичке елите, а са циљем да се обмане или придобије јавност. Уколико бисмо свакој анализи новинских текстова приступали под претпоставком да стварност коју представљају медији никако не може одговарати тзв. објективној стварности, то се свакако може учинити као оправдано становиште, због свих предзнања која поседујемо о медијима. Међутим, кроз саму интерпретацију и ми износимо одређена становишта за која верујемо да су истинита, често занемарујући

³ Године 1929. на снази су биле измене и допуне *Закона о штампи* из 1925. године. За детаљније информације погледати *Закон о изменама и допунама закона о штампи*. Београд: Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Бр. 9, 11. јануар 1929. године.

да интерпретација онога што прочитамо зависи од нас самих, јер како Ђурић и Суботић (2009: 90) наводе „реалност је онаква какво јој значење дајемо“. Дакле, значење је у нама самима и субјективни елемент интерпретације се не може негирати. Свако од нас поседује лични когнитивни модел, формиран у зависности од личних ставова, веровања, вредности, знања, образовања... Кад на себе преузимамо одговорност коју намеће бављење истраживачким радом, субјективни елемент не може бити у потпуности потиснут, али мора бити одбрањен темељном научном аргументацијом, која се заснива на критичком приступу информацијама и коришћењу знања из различитих дисциплина.

Зато би требало поседовати свест о томе да се стварност стално мења, никад није довршена, чак и кад речи остају исте, оне не морају имати исто значење за различите генерације (Хаузер 2015: 750), односно, да постоји „ризик смањења комуникативности текста, поготову кад савременост постане прошлост, кад читаоци и аутори не буду имали иста искуства социјалног и друштвеног миљеа“. (Брајовић 1997: 161) То добија свој пуни значај кад се бавимо изучавањем дискурса са одређене временске дистанце, јер без његовог смештања у одговарајући контекст не бисмо могли да му дамо одговарајуће значење.

АНАЛИЗА НОВИНСКИХ ТЕКСТОВА ИЗ 1904. ГОДИНЕ

На насловној страни *Политике* од 13. јануара 1904. године налази се текст који носи назив *Наше пропадање*, чији је аутор др Радивој Вукадиновић. Текст отворено

критикује власт због занемаривања „народног здравља“, услед наводног инсистирања на опоравку привреде. Да се ради о врском интелектуалцу, закључујемо и на основу изузетног познавања здравственог система у другим земљама, попут Енглеске, Немачке, Француске, позивања на говоре Казимира Перијеа⁴, Бенцамина Френклина⁵. Сам текст за нас може имати вредност историјског извора, јер нам пружа информације о битним друштвеним проблемима тога времена – порасту стопе морталитета, услед експанзије различитих болести: туберкулозе, сифилиса, срдоболе⁶, али и алкохолизма који „[...] морално и материјално убија народ“. На озбиљност ситуације др Вукадиновић указује констатацијом да „[...] на сваки продуктиван живот иде један непродуктиван“, чиме вероватно жели да укаже на то да се број здравих изједначио са бројем оболелих. Текст је написан у првом лицу једине (нпр. видимо, наши, у нас, наш), чиме се ствара утисак да чујемо „глас народа“, а не појединца. Реторичким питањима (А где су богаљи и наказе дигли благостање? Може ли се у нас дићи привреда, када је умирање нарочито до 15. године тако велико, да у неким крајевима долази на сваки продуктиван живот један непродуктиван?), појачава се утисак изреченог, приметно је узбуђење говорника, емотивни набој, који добија чак и љутит тон. Запажамо и често понављање глагола *моћи* у његовим различитим облицима: *може ли се* (неутрално обраћање, најчешће

⁴ Француски политичар.

⁵ Амерички политичар и научник. Реченица која се цитира у ориг. тексту: „Народно здравље, то је народно благостање.“

⁶ Данас познатија као дизентерија.

код реторичких питања), *можете ли* (обраћање политичарима), *можемо ли* (обраћање из позиције читавог народа).

У телеграмима који су достављани *Политици* из Беча, Софије, Порт Артура (који су се састојали од једне, евентуално две реченице), али и кроз остале текстове можемо идентификовати речи/синтагме, које се данас сматрају архаичним (не хтедне, пензионеран је, стратешичне тачке, дипломатија итд.). Дневне вести су конципиране као кратка обавештења, праћена насловима *Опет криза!*, *Петроградски посланик, Утаја од 150 000 динара, Нема седнице* итд. којима се читаоцима скреће пажња на актуелне догађаје. За разлику од дешавања на унутрашњем плану, рубрика о спољној политици заузима знатно већи простор у новинама. Новинске текстове одликује неформално обраћање, позивање на неформалне, успутне разговоре (нпр. кружили су по престоници разни гласови, из најсигурнијег извора дознајемо и сл.), а не на веродостојне изворе; непознавање чињеница - „неки министри“, предикција исхода догађаја - „то је на сву прилику врло вероватно“. Како је *Политика* у ово време имала само четири стране, није необично што су текстови изузетно кратки и не одговарају шематској организацији по којој се новински текстови данас пишу, чиме се додатно интензивира значај трагања за контекстом догађаја о којима се пише. У појединим текстовима смо приметили транспарентно извештавање поводом избора на одређене функције - наводи се име и презиме особе која (ни)је изабрана, али и чиме је то било мотивисано. Аутори текстова су нам непознати, али је запажена њихова улога „народних трибуна“ наспрам власти, која се пре свега огледа у обраћању

из позиције „ми“, чиме се остварује двострука функција - идентификација читалаца са аутором, уз истовремено подстицање на размишљање и критички став према појединим поступцима власти (зашто је за изградњу моста прихваћен план који изискује више новца него што је заиста потребно, „интересантно је знати [...]“), али и обраћање владајућој елити из позиције народа, било у виду отворене критике (нпр. бечке владе, јер српским војницима у бечком гарнизону није омогућила вероисповедника њихове народности, која користи сваку прилику да науди „српској свести, српској вери и српском имену“), или давања различитих сугестија о корацима које је потребно предузети („Наша влада требала би одмах да тражи објашњење од Порте по овој ствари.“), што се може препознати као педагошка компонента текстова.

АНАЛИЗА НОВИНСКИХ ТЕКСТОВА ИЗ 1929. ГОДИНЕ

Политика 10. јануара 1929. године на насловној страни објављује *Народ поздравља одушевљено манифест Његовог Величанства Краља*, након чега следи текст који носи наслов *Salus patriae*⁷, аутора Петра Ђорђевића, редовног професора Универзитета, који употребом латинског језика већ на самом почетку скреће пажњу на своју ерудицију. Образовање аутора текста би требало да обезбеди веродостојност за све што се у њему наводи, те је зато овај текст своје место нашао на насловној страни, као највидљивијем месту. Текстови су знатно дужи, у односу на оне из 1904. године, одликује их велика сличност -

⁷ Превод са лат. *Спас земље*.

сви су конципирани као похвале Манифеста краља Александра, уз честа понављања речи, па и читавих реченица. Да је Манифест општеприхваћен може се закључити већ на основу наслова: *Одушевљење Јужне Србије, Поздрави Далмације, Поздрави Војводине, У Србији, Одушевљење у Босни*, док се интензитет тог одушевљења наглашава насловом *Одушевљење равно одушевљењу из 1918. године*. Наслови су кључни индикатори етаблираних идеологија. Кроз различите текстове се све време контрастирају две стварности - она која је била пре и којој се директно супротставља ова сада. То се може утврдити имплементацијом две семантичке макростратегије Ван Дајковог оквира (в. Ахмедиан 2014: 2116) утемељене на разлици између „њих“ и „нас“, тако што се „наше“ позитивне особине истичу, а негативне скривају и обратно. То се остварује употребом различитих лингвистичких средстава, међу којима смо највеће тежиште препознали у речима/ групама речи. Стварност која је претходила Манифесту краља Александра обележавају најнеспособнији, најнесавеснији, глад, немаштина, незадовољство, зла воља, трзавице, нагађања шта ће бити сутра, партијске страсти, дезорганизација, расуло, злоупотреба народа и краљевог стрпљења, лажни парламентаризам итд., насупротив чега стоји нова стварност коју гарантује Манифест, која ће обезбедити промене, олакшање, мир, ред, љубав, слободан народ, јединствен и недељиви народ, одговорност, правну сигурност, примену закона, добробит народа, земље... Обраћање краљу је са највећим поштовањем: наш Краљ, вољени Суверен, витешки Краљ, племенити Краљ, мили владар, син једног од најслободоумнијих људи у Европи....

Створен је култ личности, а кад се томе прибегава обично се ради о јакој диктатури. Крајње саркастична констатација „Крупна божићна честитка посланицима... На своје место“, указује на огорченост и незадовољство народа. Краљев Проглас је допринео стварању атмосфере у којој доминирају радост, еуфорија, одушевљење, а сви који осећају другачије су стигматизовани као они „[...] чија савест није чиста“, „[...] који су задрхтали од срамног десетогодишњег рада“. Као извори информација се појављују: један професор, један железничар, једна угледна личност, један господин, један адвокат, један познати национални радник. *Један*, у значењу *неки* обезбеђује анонимност извора, али можемо да приметимо да се ради о људима који припадају различитим друштвеним слојевима, али деле исто мишљење. Консензус тј. једногласно слагање око неког питања је такође својеврсна дискурзивна стратегија којом позитивне особине једне стране постају још видљивије. (в. Ахмедиан 2014: 2116) Употребом имперфекта (нпр. мишљаше, жељаше, подбацише, представљаху, служажу...) ставља се акценат на саму радњу, често и на истовременост две радње, али се постиже и већа експресивност.

Читаоцима се посебно скреће пажња на огроман број честитки, које су упутиле различите организације, друштва, привредне установе, чиновници, уз апострофирање да је највише писама стигло од сељака. Овај податак као и подебљана (болдирана) реченица „наступио је час кад између народа и краља не може и не сме бити више посредника“ изражава се свест о томе да је наступио нови период у коме је народ ту за краља, али и краљ за народ - директне релације су већ успостављене.

„Ти си Господару као Александар
Македонски пресекао Гордијев Чвор мачем
љубави према твојем народу и скинуо
страшни терет са плећа измучене
чиновнике и сељачке сиротиње. Нека те
Господ Бог чува, помаже и прати на овом
новом путу.“ - Тодор Влаисавић.⁸

Персирање као знак поштовања, подразумевани начин обраћања краљу изостаје - то се може приписати недовољном образовању, али и тежњи да се истакне присност. У обраћањима се некад користи Ваше Величанство, а некад Његово Величанство, као да се ради о некој трећој особи.

Краљев Манифест наилази на опште прихватање и у француској, немачкој, швајцарској штампи, које се слажу да је овакав потез био једина могућност како би се очувало јединство државе и народа, полажу велике наде у краља Александра и сматрају да ће сви проблеми нестати, укључујући и тежњу Хрватске за аутономијом. Ово *Политикино* издање је послужило за објављивање читавих текстова закона: Закона о изменама и допунама Закона о Главној контроли (државног и обласних буџета), Закона о судијама редовних судова, Закона о измени и допуни Закона о Државном Савету и Управним Судовима.

Дакле, новине из 1929. године не остављају простора за другачије виђење догађаја, све што би било другачије од онога што се прокламује у текстовима наишло би на оштру осуду - присутна је тежња да се

изнети ставови прихвате као аподиктичка начела.

ЗАКЉУЧАК

Сама интерпретација текста може битно да се промени увидом у његов контекст. Уважавање различитих фактора (социјалних, политичких, културних итд.) поспешује критички приступ „стварности“ коју нам нуде новински чланци, има значајну улогу у утврђивању разлога промовисања одређених политичких или неких других вредности једног времена (често у колизији са њиховом перцепцијом у садашњости), а чини и битну компоненту медијске писмености, као значајног предуслова за опстанак у свету медијског плурализма. Анализирани текстови нам показују како се мења медијски дискурс у зависности од друштвених и политичких прилика, те колико је битно уважити значај контекста у анализи.

Година 1904. сматра се и данас историјском годином почетка златног доба српског парламентарног монархизма, а високе наде и очекивања владали су и у самом истраживаном периоду, па није необично што се *Политика* оснива баш ове године, нити жар са којим се новинари посвећују својој раду. Новинари на себе преузимају улогу гласа народа (*vox populi*), у текстовима се поистовећујући са њима. Теме које преокупирају штампу су општа друштвена места од заједничког интереса – рационално трошење државног новца, брига о општем здрављу, али не само теме које се могу спочитавати домаћој власти, већ и оне које се тичу заштите националног и верског идентитета српског народа у

⁸ Политика, 10. јануар 1929. године, стр. 1.
Доступно на:
<http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/novine/politika/1929/01/10#page/0/mode/1up>

деловима региона под контролом страних сила. Овим штампа превазилази улогу коректора јавне власти и управе и себи задаје функцију једног од чувара општег интереса.

Анализом текстова из 1929. године можемо уочити две јасне тенденције. Прва представља стварање оштре поларизације између оних који су били водећи чиниоци неуспешног парламентаризма и племенског партикуларизма, и друге групације (а то требају бити Краљ и Народ), која оштром акцијом жели да донесе нови поредак политичке стабилности и економског развоја, који је са толиком жељом очекиван у претходним деценијама борбе за такву будућност и циљ, борбе која је однела милионе живота. Друга тенденције представља манифестно доказивање постојања општег консензуса око спроведених акција (завођења диктатуре), те се мотив јасно закључује – нужно је показати и доказати општу друштвену подршку и консензус, како по географском (односно националном) критеријуму, тако и по социјалној структури (различите друштвене класе и занимања) кад је реч о успостављању новог политичког и друштвеног уређења. Циљ свега овога је двојак: пружање легитимитета узурпацији власти од стране краља, али и искрен покушај мобилизације социјалног капитала ради великог прегнућа – стварања југословенске нације.

ЛИТЕРАТУРА

Антић 2004: Чедомир Антић, Кратка историја Србије, Београд: Стубови културе.

Ахмадиан 2014: Moussa Ahmadian, “A Critical Analysis of the Los Angeles Times and Tehran Times on the Representation of Iran’s

Nuclear Program”, Theory and Practice in Language Studies, Vol. 4, No. 10 (October 2014), 2114-2122.

Брајовић 1997: Snežana Brajović, Tekst i kontekst, Београд: Prosveta.

Ван Дажк 1995: Teun A. Van Dijk, *Power and the News Media*. In D. Paletz (Ed.), Political Communication and Action. Cresskill, NJ: Hampton Press, 9-36.

Водак 2009: Ruth Wodak, “Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology”, in R Wodak & M Meyer (eds), *Methods for Critical Discourse Analysis*, London: Sage (2nd revised edition), 1-33.

Ђурић и Суботић 2009: Живојин Ђурић, Драган Суботић, Медији, јавно мишљење и политика, Београд: Институт за политичке студије.

Жиропађа 2004: Ljubomir Žiropađa, *Pojedinac i društveni kontekst*, Београд: Ћигоја штампа.

Закон о штампи. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 12. јануар 1904.

Закон о штампи. Београд: Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Бр. 179, 8. август 1925.

Закон о изменама и допунама закона о штампи. Београд: Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Бр. 9, 11. јануар 1929.

Кнежевић 1982: др Ђорђе Кнежевић, ИСТОРИЈА 1914-1945. ГОДИНЕ, у

Социјалистичка Република Србија, Т.1.,
Београд: РО „Нови дани“, 634-693.

Меквејл 1977: Denis McQuail, “The Influence
and Effects of the Mass Media” *Mass
Communication and Society*, edited by James
Curran, Michael Gurevitch, and Janet
Woollacott, London: Edward Arnold, 7–23.

Милићевић 1982: др Јован Милићевић,
СРБИЈА 1537-1914. ГОДИНЕ, у
Социјалистичка Република Србија, Т.1.,
Београд: РО „Нови дани“, 581-633.

Петрановић 1988: Бранко Петрановић,
Историја Југославије 1918-1988., Прва
књига, Београд: Нолит.

Филиповић 2009: Jelena Filipović, Моћ речи:
Ogledi iz kritičke sociolingvistike, Beograd:
Zadužbina Andrejević.

Хаузеп 2015: Arnold Hauzer, Socijalna istorija
umetnosti i književnosti, Sremski Karlovci:
Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Анализирани новински текстови из 1904. и
1929. године, доступни на:

<[http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/novine/p
olitika/1904/01/13#page/0/mode/1up](http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/novine/politika/1904/01/13#page/0/mode/1up)>
05.02.2017.

<[http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/novine/p
olitika/1929/01/10#page/1/mode/1up](http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/novine/politika/1929/01/10#page/1/mode/1up)>
11.03.2017.

COMPARATIVE ANALYSIS OF MEDIA DISCOURSE AND THE INFLUENCE OF SOCIAL AND POLITICAL CONTEXT IN SERBIAN PRESS 1904 AND 1929*

Key words

*Critical analysis, Politika, media
discourse, context*

Author

Kristina M. Stancic, MA is a PhD
student at the Faculty of
Philology of the University of
Belgrade

Miloš B. Aleksić, MA is a PhD
student at the Faculty of Political
Sciences of the University of
Belgrade

Correspondence

kristinastancic89@gmail.com
aleksic.milos.85@gmail.com

Field

Linguistics
Journalism

DOI

10.5937/pol1713154S

UDC

32.019.5:070(497.11)"1904/1929"

Paper received on

03.06.2017.

Paper accepted for publishing on

28.06.2017.

Summary

This paper provides a critical, comparative analysis of the newspaper articles of the daily Politika, from 1904 and 1929, with the emphasis on the importance of political, historical and social factors in their interpretation. Also, this paper stress the importance of the context, especially in the analysis of media discourse from a certain time difference, identifies the elements that form part of it and reveals that the interpretation of the text can be significantly modified by insight into its context. Also, the significance of the interdisciplinary paradigm in the research, i.e. the interaction of several different disciplines in dealing with these and similar topics, is also underlined.

* This paper was presented at the IX Scientific Conference of Young
Phylogists of Serbia, April 8 2017, at the Faculty of Philology and Art
in Kragujevac.